

SĂ NU UITĂM

Delia Jacob

Nu demult am comemorat Ziua Internațională a Holocaustului. S-au făcut ceremonii emoționante în toată lumea, s-au scris articole, s-au făcut statistici, s-au reînviat amintiri dureroase. Este oarecum impropriu să concentrezi această complexitate de situații, de fenomene, uneori de o amploare incredibilă, într-o singură zi. De fapt despre holocaust se vorbește mereu pentru că este prezent în fiecare etapă istorică și răspândit pe tot globul. Antisemitismul, Rasismul, Șovinismul care au dus la genocid, la exterminarea unor populații întregi așa cum s-a întâmplat în cele două Americi, în Australia, cum se mai întâmplă în Africa. Nici până astăzi Turcia nu recunoaște genocidul îndreptat populației armenilor. Toată lumea cunoaște cruzimea și persecuțiile populației de culoare din SUA care abia în zilele noastre după multă luptă revendicativă cunoaște o reală ameliorare. Se vorbește prea puțin despre folosirea țiganilor ca robi în România medievală situație care s-a perpetuat secole. Am citit nu de mult că trauma strămoșilor noștri se transmite genetic, că fiecare poartă în încărcătura psihică și spirituală cicatrici care le determină în mare măsură comportamentul și evoluția și asta nu numai individual ci și ca grupare etnică, ca rasă, ca și comunitate.

Pe noi desigur ne atinge antisemitismul uneori atât de total și de agresiv mai ales că nu are un caracter local ci este răspândit în proporții îngrijorătoare în întreaga lume. Istorici, sociologi calificați de un înalt profesionalism studiază acest fenomen, dialoghează pe această temă dureroasă, analizează, organizează conferințe deoarece doar conștientizând se pot crea platforme de protecție care ar putea să ducă la evitarea lor pe viitor. Totul pornește de la a privi obiectiv și curajos adevărul istoric. Țările care își asumă responsabilitatea persecuțiilor și a măsurilor de represiune sau chiar de exterminare îndreptate împotriva etniilor „deranjante”, în cazul nostru, al evreilor, fac un pas înainte în a crea bazele propriei evoluții democratice și civilizate. În România comunistă se condamna mișcarea legionară, pogromurile din Iași și București, se vorbea despre lagărele de muncă de pe teritoriul României, despre persecuții, deposedări de averi dar până la emigrarea noastră în Israel, nu auzisem de loc despre Transnistria. Știam despre deportările fatale care au avut loc pe teritoriul României de astăzi, din nordul Ardealului care însă din anul 1940 nu aparținuse României ci fusese cedat Ungariei. Fiind ardeleană cunoșteam persoane care s-au întors din lagărele de exterminare sau cei mai norocoși din lagărele de muncă. Știam despre ghetourile din nordul Ardealului, despre deportările temeinice care nu au lăsat loc nici unei omiteri, despre durerea pierderii tuturor copiilor și a vârstnicilor care fără excepție nu au scăpat camerelor de gazare precum și a celor care nu au putut rezista epuizării, foametei și bolilor. Foarte puțini și-au regăsit la întoarcere soțiile, soții, frații

sau surorile. Eu m-am născut mult după terminarea războiului dar am avut ocazie să cunosc și să vorbesc cu diverși supraviețuitori care fiecare în felul său încerca să meargă înainte, să înceapă o viață nouă. Fără excepție, toate mamele și tații și-au pierdut copiii (nu există durere mai mare !!!) dar au avut tăria să întemeieze familii noi și să aducă pe lume alți copii, alte generații dintre care majoritatea trăiesc astăzi în Israel.

Am adunat mărturii, povești tulburătoare, unele surprinzătoare pentru că ne așteptăm să ne confruntăm în anii celui de al Doilea Război cu același tăvălug antisemit pe cuprinsul întregii României și totuși realitatea prezintă o diversitate de situații și nuanțe pe care mulți dintre noi nu o cunoaștem. Consider că oricare tablou la care lipsesc piese din puzzle, are tendința de a crea o realitate înjumătățită și superficială și poate din această cauză unilaterală. Prigoana evreilor din România a fost haotică cu intensitate diferită de la regiune la regiune. Singurele lucruri care au constituit un numitor comun a fost purtarea stelei galbene ca semn de stigmă, lagărele de muncă forțată pentru bărbații între optsprezece ani și cincizeci, concedieri, scoaterea copiilor din școlile neevreiești, desființarea acelor de pe lângă sinagogi, deposedarea de bunuri, persecuții și tot felul de interdicții umilitoare. Am remarcat că evreii din Ardealul neocupat de Ungaria (de exemplu din Timișoara, Sibiu, Brașov, Arad) au supraviețuit oarecum mai „ușor”. Am cunoscut femei care atunci erau fete tinere și care mi-au povestit cu umor chiar și cu un aer foarte pozitiv cum și-au dat bacalaureatul, cum știau să-și îndulcească persecuțiile. Nu aveau voie să folosească strandul orașului sau cluburi de tineret dar aveau în cadrul închis al comunității posibilități de a compensa aceste interdicții. Un prieten mult mai în vârstă decât noi tot din Timișoara care atunci să fi avut douăzeci de ani, ne povestea că împreună cu

alții ca și el, erau într-un lagăr de muncă dar se înțelegeau foarte bine cu gardienii care îi lăsa să iasă uneori nopțile la „femei” sau chiar mai chefuiau împreună (așa cum se putea în acea perioadă de lipsuri) Am fost foarte surprinsă pentru că ceea ce au trăit evreii din Ardealul de Nord cedat Ungariei este incomparabil. Numai la gândul că de pe acele meleaguri nici un copil și nici un vârstnic nu a supraviețuit, simt un fior zdruncinător în minte și în suflet.

De istoricul Leon Volovici ne-a legat o prietenie de familie foarte strânsă și apropiată încă din anul propriei emigrări, 1985. De la dânsul am aflat multe amănunte legate de pogromul din Iași, modul în care el care atunci avea trei ani împreună cu familia au supraviețuit acestui eveniment sângeros. Au stat ascunși câteva zile în pivnița unei vecine iar tatăl a reușit de asemenea să scape fugind de la locul de adunare al tuturor „jidanelor”, ascunzându-se prin grădinile oamenilor. Atunci, în acele zile de coșmar au fost uciși sute de evrei, a căror unică vină era că aparțineau unei etnii nedorite. Pe istoricul savant, Moshe Idel l-am întâlnit tot prin Leon Volovici. Moshe Idel s-a născut la doi ani după terminarea războiului și a trăit până la emigrare în Târgu Neamț, în mijlocul unei puternice și încheigate comunități evreiești. Până la vârsta școlară nu știa să vorbească românește, limba vorbită în cartier fiind limba idiș dar asta nu l-a împiedicat să învețe rapid limba țării, să se evidențieze la învățătură, să-și completeze cunoașterea devorând cărțile din bibliotecă. Referitor la holocaust, a afirmat într-un interviu acordat istoricului Sorin Antohi, profesor la Centrul Universitar European din Budapesta că cel mai distrugător și total holocaust care a avut ca scop foarte bine direcționat, exterminarea evreilor, a avut loc în Nordul Ardealului, teritoriu care din 1940 nu a aparținut României ci a fost cedat Ungariei. Holocaustul în România, desigur a existat de asemenea dar a fost foarte inegal și haotic. Zonele cele mai afectate au fost Moldova, în special Nordul Bucovinei și Basarabia. Dar nici aici situația nu era uniformă. De exemplu, din Tg. Neamț, orașul de baștină al istoricului Moshe Idel, nu au fost deportați evrei. În schimb evreii din Galați, de unde este originară propria soție, au trecut prin chinurile deportărilor în lagărele de groază din Transnistria. Aici și-au pierdut viața două mătuși de ale ei, tragedie care a marcat-o în așa măsură încât a refuzat orice călătorie pe teritoriul Germaniei. La toate Conferințele Internaționale unde era invitat soțul dânzei și care aveau loc în Germania, marele istoric pleca singur niciodată acompaniat de soție. Suferința, pierderile dramatice, traumele celor deportați în Transnistria despre care s-a vorbit în România doar după anul 1989, sunt astăzi cunoscute și studiate. Chiar dacă nu existau lagăre de exterminare, foametea, frigul, epuizarea, bolile au decimat un număr foarte mare de deportați iar pe supraviețuitori i-au marcat pentru totdeauna. Pierderea, zbuciumul, suferința nu se pot încadra în statistici sau ierarhii. Gestionarea durerii este subiectivă și individuală și nu poate fi supusă comparației. Am avut ocazia să cunosc la Mevasseret Zion pe scriitorul Aaron Apelfeld, care copil fiind în vârstă de doisprezece ani, a supraviețuit Transnistriei dar și-a pierdut părinții. Rămas singur pe lume, fără familie, la sfârșitul

războiului a fost trimis prin Crucea Roșie în Israel unde a fost crescut și educat de stat. Întreaga sa creație ca atmosferă și tematică poartă amprenta experiențelor dramatice prin care a trecut. Același cult al durerii traumatice, al persecuției, al tulburării de identitate l-am remarcat și la scriitorul Norman Manea (tot supraviețuitor al Transnistriei)

Relatez o altă poveste incredibilă despre o familie care locuia la Constanța cu majoritatea rudelor în Transilvania. La izbucnirea războiului, familia a hotărât să se mute la Cluj unde locuiau celelalte rude ca să fie împreună dar nu au reușit să se stabilească chiar în oraș ci doar la Turda, aflat la treizeci de kilometri. Măcar erau mai aproape. Acesta a fost norocul lor pentru că granița cu Ardealul cedat Ungariei nu includea Turda. În felul acesta au scăpat de deportare. Se auzeau zvonuri dezastruoase despre ceea ce se întâmpla peste graniță, așa că pe măsură ce trupele germane și maghiare invadau zona, familia a hotărât să se îndepărteze și mai mult de aceste meleaguri periculoase și să se refugieze la Sibiu. Paradoxal, de data aceasta norocul nu le-a chiar surâs pentru că tatăl a fost selectat într-un lot de bărbați destinat să fie trimis în Transnistria. Aceștia au fost șocați de ceea ce au văzut și trăit în acel iad al distrugerii care nu semăna cu nici un alt lagăr de muncă forțată din zonele pe care le cunoșteau. Abia atunci au conștientizat ce se petrece cu adevărat peste Prut. Spre norocul lor, toți au supraviețuit în cele din urmă acestei experienței dar au rămas marcați pentru totdeauna. După terminarea războiului au aflat cu amărăciune și tristețe că dintre toate mătușile și unchii din Cluj doar doi s-au întors, toți ceilalți au pierit în lagărele de exterminare din Polonia. Supraviețuirea de care s-au bucurat a avut un gust tragic și amar dar totuși a fost șansa care le-a permis să trăiască. Cu toții au emigrat în anii care au urmat în Israel iar copiii lor au acum alți copii. Există viață și continuitate.

Fac cunoscute și alte situații, unele zbuciumate, altele atât de surprinzătoare oarecum predestinate încât ne trimit în lumea miracolelor dacă așa ceva există. Întâmplări care la prima vedere par negative, devin în ultimă instanță adevărate minuni salvatoare. Povestea supraviețuirii părinților doctorului Andrei Izsak din Haifa ar putea fi oricând subiectul unei nuvele sau a unei ecranizări. Părinții tatălui locuiau în Șimleul Silvaniei, un orașel în care exista o bogată și prosperă comunitate evreiască. A avut ghinionul să-și fractureze femurul ceea ce l-a obligat să-și părăsească atelierul de tâmplărie unde muncea. Având un frate cu o afacere de succes în Timișoara, s-a mutat cu familia în același oraș preluând funcția de contabil la care era foarte priceput. Părinții din partea mamei locuiau la Tg. Mureș, tatăl fiind directorul unei bănci. După ce banca a dat faliment nu mai avea de ce să rămână în oraș, mai ales că fiica cea mare dorea să studieze la Politehnica din Timișoara, facultate de prestigiu la acea vreme ca și în zilele noastre de altfel. Astfel, toată familia s-a mutat în același oraș. Iată cum două situații nefavorabile, le-au salvat de fapt viața. Întreaga familie

rămasă în Ardealul ocupat, a fost deportată în lagărele de exterminare de unde doar trei membri s-au întors acasă.

O altă poveste surprinzătoare a fost cea a bunicului unei prietene de ale mele din Israel. Deținea o mică prăvălie de mărunțișuri în Craiova care a funcționat până la instaurarea regimului comunist. Incredibil, nu-i așa? Cum se poate? Cum i s-a permis? Proprietarul muncea în lagărul de muncă iar soția se ocupa de prăvălie și de copii după orele de muncă forțată pe care le presta în folosul aparatului de război. O altă prietenă mi-a povestit despre părinții ei care au intuit pericolul și s-au mutat din Galați la Ploiești și apoi București. În felul acesta au scăpat de deportarea în Transnistria. Toate rudele lor rămase în Galați au ajuns în unul din acele lagăre odioase și au avut de suferit foamete, boli, epuizare iar cei mai puțin rezistenți au pierit.

În timpul războiului lipsurile și foametea afectau pe toată lumea indiferent de etnie. Fiecare încerca să se descurce cum poate, unii cu mai mult noroc, alții mai greu. O doamnă mi-a mărturisit că ea copilă fiind, i s-a povestit că era lipsă mare de alimente dar nu ține minte să fi răbdat vreodată foame. Îmi povestea cum tatăl ei cumpăra un sac mare de zahăr (ajutat de relații și cunoștințe) pe care apoi îl dădea pe porții în schimbul altor alimente. A fost probabil pârât și depistat dar polițistul care a vrut să-l aresteze pentru comerț la negru, a cedat sentimental la vederea fetiței de trei ani și la rugămintea mamei care i-a amintit de propria lui responsabilitate de părinte. Pare neverosimil și totuși...

Am stat de vorbă cu cineva care în acea perioadă era doar o fetiță de trei ani și a locuit la Fălticeni. Prima măsură represivă a fost evacuarea orașului și refugiul la Suceava. Mi-a povestit cum bolnavă fiind de scarlatină, părinții au pus-o într-un fel de cărucior mai mare în care au așezat-o pe ea alături de bagajele pe care le-au putut lua cu ei și pe care l-au împins acei treizeci și mai bine de kilometri. Probabil că de aici urma apoi să fie deportați în Transnistria dar acest lucru nu s-a întâmplat pentru că România a întors armele, a rupt alianța cu Germania iar războiul a luat o altă direcție. Acesta a fost marele lor noroc și a acelora ca și ei. Când ne gândim că doar la câțiva kilometri mai la nord și doar cu câteva luni înainte, alte familii au împărtășit altă soartă.

Am chiar în familia mea situații tragice. Din Cluj, cele două fetițe din prima căsătorie a socrului meu, au pierit împreună cu mama lor la Auschwitz. După un timp, acesta și-a refăcut viața, căsătorindu-se cu o altă supraviețuitoare care își pierduse mama și sora. Fiul, rod al acestei uniuni, trăiește astăzi în Israel, este soțul meu cu care am întemeiat o familie frumoasă cu copii și nepoți. O altă mătușă din Oradea și-a pierdut un băiețel de trei ani care la „selecție” era în brațele bunicii, amândoi fiind trimiși deodată împreună la camera de gazare. Situație imposibilă din care nu îmi pot imagina cum se poate supraviețui. Totuși această mătușă s-a recăsătorit și avut alți doi

copii care după mulți ani, au emigrat în Israel. Ce putere de viață și continuitate ! Spiritul evreiesc și spiritul israelian nu vor pieri niciodată. Această vigoare existențială la poporul nostru, devenită un simbol, este indestructibilă.

Delia Jacob

SAGA 2024